УДК 339.74 ; 339.56

***Марија* ВИЋИЋ, мастер**
сарадник у адвокатској канцеларији Карановић & Николић о.а.д.
докторанд Правног факултета Универзитета у Београду

КОМЕРЦИЈАЛНИ КРЕДИТИ ПРЕМА ЗАКОНУ О ДЕВИЗНОМ ПОСЛОВАЊУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Резиме

Регулисање комерцијалних кредита на јединствен начин у Закону о девизном пословању омогућава олакшано праћење кредитних послова са иностранством између лица које се професионално не баве делатношћу кредитирања. Широко постављеном дефиницијом комерцијалних кредита држави је омогућено праћење испуњења свих обавеза из уговора о спољнотрговинском промету робе и услуга код којих се обавезе странака не испуњавају истовремено.

У првом делу рада аутор анализира економску суштину комерцијалних кредита у циљу разјашњења потребе за њиховим посебним регулисањем. Аутор се бави појмом комерцијалног кредита према Закону о девизном пословању и нарочито истиче разлику између финансијских кредита и тзв. „неправих“ комерцијалних кредита (послова извоза и увоза робе и услуга који се сматрају комерцијалним кредитима). У другом делу рада аутор истиче специфичности уговарања комерцијалних кредита кроз прописивање посебних захтева за извештавање Народне банке Србије о овим пословима, затим кроз посебан режим одређивања рокова доспелости и посебности у преносу и пребијању потраживања и дуговања из ових уговора.

Кључне речи: *комерцијални кредит, девизно пословање, спољнотрговински промет, одлагање плаћања и плаћање унапред, (не)резидент.*

I Увод

Комерцијални кредити и зајмови[1] повезани су са пословима увоза и извоза између резидената и нерезидената и од изузетног су значаја за подстицање спољнотрговинске размене робе и услуга, што подстиче привредну активност у Србији и тиме утиче на повећање бруто друштвеног производа.[2] Комерцијални кредити су врста кредитних послова са иностранством, који се сврставају у капиталне послове, па би се могла очекивати одређена ограничења у погледу закључења и обављања тих послова, ради отклањања потенцијалних негативних ефеката на монетарну и девизну политику и постизање унутрашње равнотеже.[3] Међутим, важећим прописима нису предвиђена таква ограничења, с обзиром на то да ови кредити прате и олакшавају трговински промет између резидената и нерезидената.[4]

Овакав приступ у складу је и са међународно преузетим обавезама Србије. Наиме, Србија је потписивањем Споразума о стабилизацији и придруживању између Европских заједница и њихових држава чланица, с једне стране, и Републике Србије, са друге стране, преузела обавезу обезбеђења слободног кретања капитала које се тиче комерцијалних кредита између резидената и нерезидената који имају пребивалиште у једној од страна потписница Споразума, и то од тренутка ступања на снагу тог Споразума.[5] Циљ регулације комерцијалних кредита у Закону о девизном пословању био је управо успостављање либералног

1 У тексту ћемо за обе категорије комерцијалних кредитних послова са иностранством (комерцијалне кредите и комерцијалне зајмове) предвиђене у Закону о девизном пословању (*Службени гласник РС*, бр. 62/2006, 31/2011 и 119/2012; даље у фуснотама: ЗДП), чл. 2 тач. 21, користити израз „кредит“, осим ако контекст не захтева другачије.

2 Анте Катунарић, *Банка – принципи и пракса банковног пословања*, Издавачко-инструктивни биро, Загреб, 1981, стр. 305; Миодраг Матејић, Миодраг Јовановић, *Банке и кредити*, Стручна књига, Београд, 1977, стр. 134–135; Милош Вучковић, *Финансирање спољне трговине*, Завод за издавање уџбеника СФРЈ, Београд, 1964, стр. 52–53.

3 Татјана Јованић, Наида Бенкиране, „Либерализација девизног пословања у Србији“, у: Вук Радовић (ур.), *Усклађивање пословног права Србије са правом ЕУ*, Београд, 2014, стр. 174.

4 ЗДП, чл. 10. Исто предвиђа и Закон о спољнотрговинском пословању (*Службени гласник РС*, бр. 36/2009, 36/2011 – др. закон и 88/2011), чл. 5.

5 Чл. 63.2 Споразума о стабилизацији и придруживању између Европских заједница и њихових држава чланица, објављен на интернет страници Канцеларије за европске интеграције, *http://www.seio.gov.rs/upload/documents/sporazumi_sa_eu/ssp_prevod_sa_anexima.pdf*, 14.1.2015. Назив овог документа на енглеском језику је *Stabilisation And Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Serbia, of the other part* и такође је објављен на

пословања на девизном тржишту између приватних лица уз праћење њихових активности од стране државе.

II Појам комерцијалног кредита

1. Традиционално схватање комерцијалног кредита

Традиционално се под појмом комерцијалног (трговачког, лиферантског) кредита сматра одлагање испуњења обавезе једне уговорне стране из уговора који за предмет има промет робе или услуга. Ако се кредитирање врши непосредно између уговорних страна, реч је о правом комерцијалном кредиту, или како га неки још називају, лиферантском кредиту. Ако је кредитирана страна претходно добила кредит од банке или друге финансијске институције као финансијера са искључивом наменом да њиме испуни уговорну обавезу, посредством финансијера, реч је о робном кредиту.[6]

Комерцијални кредити у спољнотрговинском пословању могу се реализовати као извозни и увозни кредити. Они се заснивају на противречности интереса извозника да капитал извезе у облику робе или услуга и увозника да га увезе у новчаном облику.[7] Уредно враћање ових кредита углавном је праћено одговарајућим средством обезбеђења (акцептирана или авалирана меница, банкарска гаранција).[8] Ризик код спољнотрговинских кредита процењује се према кредитној способности и бонитету дужника, те је ову проверу неопходно спровести пре закључења уговора. Процена ризика је од значаја и на глобалном нивоу. Једино ако се кредит одобри поузданом дужнику, његови економски ефекти ће позитивно утицати на развој привреде.[9]

интернет страници Канцеларије, *http://www.seio.gov.rs/upload/documents/sporazumi_sa_eu/saa_textual_part_en.pdf*.

6 Roy Goode, *Commercial Law*, Penguin Books, London, 2004, стр. 578–579; Ивица Јанковец, *Привредно право*, Службени лист СРЈ, Београд, 1999, стр. 608; Зоран Антонијевић, Милан Петровић, Божидар Павићевић, *Банкарско право*, Савремена администрација, Београд, 1982, стр. 185; М. Матејић, М. Јовановић, *нав. дело*, стр. 106.

7 З. Антонијевић, М. Петровић, Б. Павићевић, *нав. дело*, стр. 189.

8 Edward M. Skinner, Reuben S. White, Horace E. Kramer, *Credits and Collections*, La Salle Extension University, Chicago, 1920, стр. 6; Richard P. Ettinger, David E. Golieb, *Credits and Collections*, Prentice-Hall Inc., New York, 1917, стр. 4; Thomas H. Russell, *Banking, Credits and Finance*, Washington Institute, Chicago, 1916, стр. 185.

9 А. Катунарић, *нав. дело*, стр. 307–308; Милош Вучковић, *Банкарство – организација и пословање банака*, Скрипта, Економски факултет Универзитета у Београду, Београд, 1976; стр. 162; Roy Goode, *Commercial Law*, Penguin Books, London, 1995, стр. 960–961.

У правној теорији је спорно да ли се уопште овакви послови могу сматрати кредитним послом јер није реч о засебном уговору о кредиту, већ је кредитни посао уговорен у сврху испуњења обавезе из неког другог уговора у привреди (продаја, закуп, осигурање). Кредит у овом случају доприноси реализацији обавеза из неког другог привредноправног уговора.[10] Због тога неки аутори сматрају да је реч о нпр. продаји са одложеним плаћањем.[11] Међутим, ово становиште је погрешно јер се оваквим уговорима постижу економски ефекти кредита, а не само продаје. Циљ кредита је повећање куповне моћи – економске снаге субјекта и зато је неопходно да се он увек може изразити у новцу. Дакле, кредит није само чист кредитни посао, већ и сваки други уговорни однос у коме се плаћање врши без истовремене противчинидбе.[12] У том случају кредити се одобравају на основу вредности робе или услуга из уговора и сврха им није остваривање профита, већ првенствено убрзање робног промета.[13]

2. Законски појам комерцијалних кредита и зајмова

Закон о девизном пословању у категорију кредитних послова са иностранством сврстава кредите које одобрава банка или страна банка и зајмове између резидената и нерезидената, о којима се извештава Народна банка Србије (даље у тексту и фуснотама: НБС).[14] Комерцијалне кредите и зајмове у динарима и девизама Закон одређује као „одложено плаћање и плаћање унапред робе и услуга до годину дана са каматом, односно преко годину дана“ и као „финансирање одложеног плаћања и плаћања унапред робе и услуга које кредитор или зајмодавац одобрава дужнику – купцу по спољнотрговинском промету робе и услуга тако што по налогу купца обавезу измирује непосредно продавцу“.[15]

Дакле, према законској дефиницији, одложено плаћање између уговорних страна из уговора о спољнотрговинском промету робе и услуга је по правилу комерцијални зајам (уколико ни једна од уговор-

10 А. Катунарић, *нав. дело*, стр. 307.

11 И. Јанковец, *нав. дело*, стр. 608.

12 М. Петровић, „Кредит“ у: Обрен Станковић, Слободан Перовић, Миодраг Трајковић (ур.), *Енциклопедија имовинскої права и права удруженої рада*, Новинско-издавачка установа Службени лист СФРЈ, Београд, 1978, стр. 784; Татјана Јованић, *Потрошачки кредит, правно-економски аспекти*, Удружење банака Србије, Београд, 2004, стр. 20–21; А. Катунарић, *нав. дело*, стр. 205–206.

13 Т. Јованић, *нав. дело*, стр. 22–23; А. Катунарић, *нав. дело*, стр. 207; И. Јанковец, *нав. дело*, стр. 608.

14 ЗДП, чл. 2 тач. 21.

15 ЗДП, чл. 2 тач. 21 ст. 2.

них страна није банка), а само изузетно комерцијални кредит (ако у уговору о спољнотрговинском промету као продавац или купац учествује банка). Ако у том послу учествује банка или страна банка као финансијер на страни дужника-налогодавца и обавезу извршава директно повериоцу, реч је о комерцијалном кредиту, а ако као финансијер учествује лице које није банка – о комерцијалном зајму. У првом случају (код комерцијалних зајмова који се односе на одложено плаћање), обе уговорне стране могу да буду кредитиране. Ако се кредитирање врши кроз одложено плаћање, испоручилац робе или пружалац услуга кредитира исплатиоца цене. У случају плаћања унапред, исплатилац финансира испоручиоца до тренутка испоруке робе, односно пружања услуга. Међутим, у случају финансирања одложеног плаћања или плаћања унапред, увек је кредитиран само исплатилац цене и то не од стране свог сауговорника, испоручиоца робе или пружаоца услуга, већ од стране банке коју ангажује као свог посредника и која цену исплаћује повериоцу директно или у тренутку испоруке робе, односно пружања услуга, или авансно, у зависности од тога како је уговорено. Стога, комерцијални кредит за финансирање одложеног плаћања или плаћања унапред у смислу Закона о девизном пословању је само онај кредит који банка или страна банка одобрава кориснику-дужнику и по основу тог кредитног односа испуњава дужникову обавезу непосредно његовом повериоцу. Непосредно кредитирање уговорних страна из уговора о спољнотрговинском промету робе или услуга, према Закону, по правилу није комерцијални кредит, него комерцијални зајам (осим у случају када је продавац или купац робе или услуга банка, што се дешава само изузетно). Овом дефиницијом Закон одступа од традиционалног схватања појма комерцијалног (трговачког, лиферантског) кредита.

Ово одступање је предвиђено ради усклађивања наведеног Закона са Законом о банкама, према коме су само банке као професионалне институције овлашћене да одобравају кредите.[16] Закон о кредитним пословима са иностранством из 1992. године, који је престао да се примењује ступањем на снагу важећег Закона о девизном пословању из 2006. године, није предвиђао комерцијалне зајмове као посебну категорију кредитних послова са иностранством у којима не учествује банка, већ је појмом комерцијалних (трговачких) кредита обухватао како кредите повезане са спољнотрговинским прометом робе и услуга које одобрава банка, тако и зајмове које одобравају лица која нису банке.[17] Дакле, према важећем Закону, комерцијалним (трговачким) кредитом повезаним са спољнотрговинским прометом робе и услуга

16 Закон о банкама, *Службени гласник РС*, бр. 107/2005 и 91/2010, чл. 5 ст. 2.

17 Закон о кредитним пословима са иностранством, *Службени гласник СРЈ*, 42/1992, чл. 1 ст. 1.

означава се само стављање на располагање одређене имовинске вредности коју одобрава банка, док у случају да то врши неко друго лице које није банка (или страна банка), није реч о кредиту, већ зајму.

Пре измена из 2012. године, Закон је правио разлику између комерцијалних зајмова и робних кредита и зајмова. Робни кредити су били само они кредити које одобрава банка или страна банка ради финансирања спољнотрговинског промета робе и услуга тако што по налогу дужника директно исплаћује цену повериоцу. Робни зајмови су се од робних кредита разликовали у томе што је могла да их одобрава друга финансијска институција, а не банка.[18] Закон пре измена из 2012. уопште није познавао категорију комерцијалних кредита, већ само комерцијалне зајмове под којима је сматрао одлагање плаћања и плаћање унапред робе и услуга (оно што се традиционално називало трговачким кредитом).[19] Међутим, у пракси се поставило питање под који пропис би требало подвести ситуацију када се банка појави као исплатилац цене или испоручилац робе или услуга из неког спољнотрговинског уговора и у сврху испуњења своје уговорне обавезе одобри кредит свом дужнику. С обзиром на то да се банка професионално бави делатношћу кредитирања, она би то овлашћење имала, али то онда не би био ни комерцијални зајам ни робни кредит. Из тог разлога је у Закону након измена постављена јединствена дефиниција комерцијалних кредита и зајмова. Изменама је, између осталог, извршено терминолошко усклађивање са Номенклатуром кретања капитала ЕУ према којој се сви кредитни послови са иностранством деле на финансијске и комерцијалне.[20] Извесне разлике у правном режиму између комерцијалних зајмова (односно, одложеног плаћања или плаћања унапред које се обавља непосредно између уговорних страна) и комерцијалних кредита и зајмова за финансирање одложеног плаћања или плаћања унапред од стране банке, стране банке или друге финансијске институције (ранији робни кредити и зајмови) остале су и након измена. На пример, према члану 32 став 6 Закона, платни промет по некадашњем робном кредиту може да се изврши само ако је о том послу претходно поднет извештај Народној банци Србије (даље у тексту и фуснотама: НБС).[21]

18 То је нпр. Агенција за осигурање и финансирање извоза Републике Србије која је уређена Законом о Агенцији за осигурање и финансирање извоза Републике Србије (*Службени гласник РС*, бр. 61/2005, 88/2010) која је овлашћена да се бави финансирањем извозних послова домаћих правних лица или предузетника и финансирањем страног правног лица у вези са извозом домаћег правног лица или предузетника (вид. Закон о Агенцији за осигурање и финансирање извоза Републике Србије, чл. 3 ст. 1 тач. 3 и 8).

19 ЗДП, Службени гласник РС, 62/2006 и 31/2011, чл. 2 тач. 21 ст. 1 и 2.

20 Т. Јованић, Н. Бенкиране, *нав. чланак*, стр. 203.

21 ЗДП, чл. 32 ст. 6.

Закон је дефиницијом комерцијалних кредита обухватио велики број случајева одступања од општег правила истовременог испуњења обавеза из теретних уговора приликом послова увоза, односно извоза робе или услуга.[22] То може бити само одложено плаћање са обавезом кредитиране стране да у одређеном року исплати цену у истом оном износу као и да је исплата била промптна. Затим, могуће је одлагање плаћања уз уговарање плаћања више суме (најчешће се то врши издавањем менице на виши износ и одређивањем њене доспелости јер због своје апстрактне природе она није зависна од основног посла).[23] На крају, могуће је уговарање камате као накнаде за одлагање плаћања.[24] У случају плаћања унапред, односно авансне исплате,[25] исплатилац цене може имати посебан интерес да робу или услуге прибави баш од тог испоручиоца робе, односно пружаоца услуга (нпр. роба или услуге су прилагођене баш његовим потребама), па зато пристаје на плаћање унапред. Такође, услед авансне исплате, исплатиоцу може бити омогућено да робу или услуге прибавља по нижој цени. При том, исплатилац може да захтева од испоручиоца робе, односно пружаоца услуга прибављање банкарске гаранције за добро извршење посла или за враћање аванса као средство обезбеђења испуњења обавезе испоручиоца.[26]

а) „Неправи“ комерцијални кредити

„Неправи“ комерцијални кредити, односно послови који се сматрају комерцијалним кредитима, јесу „извоз и увоз робе или услуга уговорени у девизама или динарима нису наплаћени, односно плаћени у року дужем од годину дана од дана извршеног извоза или увоза, као и роба или услуга унапред наплаћена или плаћена у девизама или динарима, која није

22 Закон о облигационим односима (*Службени лист СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89, 57/89, *Службени лист СРЈ*, бр. 31/93, *Службени лист СЦГ*, бр. 1/2003; даље у фуснотама: ЗОО) чл. 122 ст. 1 и чл. 314.

23 Carole Murray, David Holloway, Daren Timson-Hunt, *Schmitthof's Export Trade*, Sweet & Maxwell, London, 2007, стр. 163; Peter E. Ellinger, Eva Lomnicka, Chritopher V. M. Hare, *Ellinger's Modern Banking Law*, Oxford University Press, New York, 2006, стр. 772–773; Jason C. T. Chuah, *Law of International Trade Law*, Sweet & Maxwell, London, 2005, стр. 529–530.

24 George W. Edwards, *Foreign Commercial Credits – a study in the financing of foreign trade*, McGraw-Hill Book Company Inc., New York, 1922, стр. 24; Wilbert Ward, *American Commercial Credits*, The Ronald Press Company, New York, 1922, стр. 177; Christian Gavalda, Jean Stoufflet, *Droit Bancarie – Institutions, Comptes, Operations, Services*, Litec, Paris, 2002, стр. 296.

25 Вид. Опште узансе за промет робом (*Службени лист ФНРЈ*, бр. 15/54, бр. 182; даље у фуснотама: ОУ); Мирко Васиљевић, *Трговинско право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2011, стр. 74, 90.

26 З. Антонијевић, М. Петровић, Б. Павићевић, *нав. дело*, стр. 260–261.

извезена, односно увезена у року дужем од годину дана од дана извршене наплате, односно плаћања".[27] Закон овом одредбом предвиђа да уколико обавеза било које уговорне стране не буде извршена у року дужем од годину дана од дана извршеног извоза или увоза, односно од дана извршене авансне наплате или плаћања, она постаје комерцијални кредит, без обзира на рок доспелости обавезе које су странке уговориле. На овај начин омогућава се праћење стварног кредитирања по спољнотрговинском промету роба и услуга – у случају када је уговорен рок доспелости краћи од годину дана, али обавеза није извршена ни у том року, а ни у року дужем од годину дана, односно ако је уговорен рок дужи од годину дана, када се овакав однос се по самом закону сматра кредитним односом. Иако кредитирање у оваквим уговорима није предвиђено вољом самих страна, оно се фактички дешава јер изазива чак и јаче економске ефекте по повериоца, него само давање кредита.[28]

Када је реч о извозу робе или услуга која није наплаћена, односно када је плаћање извршено унапред, а роба или услуге нису увезене у наведеном року, резидент се налази у положају повериоца који од нерезидента потражује цену, односно робу или услуге. Насупрот томе, ако су роба или услуге увезене, али нису плаћене, односно наплата је извршена, али роба или услуге нису извезене у наведеном року, резидент се налази у положају дужника и има обавезу плаћања цене, односно извоза робе или услуга према нерезиденту.[29]

б) Разграничење у односу на појам финансијског кредита

Финансијски кредити се увек дају и враћају у новцу. Давалац ових кредита је увек банка или страна банка.[30] Ови кредити су најчешће наменски, али могу бити и „слободни", тј. са општом наменом јер се мотив банке огледа у камати коју она потражује од корисника, али она нема интерес за трајнијом сарадњом са корисником.[31]

27 ЗДП, чл. 4.

28 М. Петровић, *нав. дело*, стр. 786.

29 Одлука о извештавању о кредитним пословима са иностранством, *Службени гласник РС*, бр. 56/2013, тач. 13.

30 Т. Јованић, *нав. дело*, стр. 23; Стеван Шогоров, *Банкарско право*, Пословни биро СБ, Нови Сад, 2004, стр. 102–103; Robert R. Pennington, Alastair H. Hudson, J. E. Mann, *Commercial Banking Law*, Macdonald and Evans Ltd, Estover, Plymouth, 1978, стр. 309; Charles Meyer, *Mercantile Credits and Collections*, The Macmillian Company, New York, 1922, стр. 4–5; Rodrigez J. Sanches, *Foreign Credits and Collections*, Prentice-Hall Inc., New York, 1947, стр. 20; John B. Duryea, *A Practical Treatise on the Business of Banking and Commercial Credits*, The Acthor, New York, 1892, стр. 295.

31 М. Петровић, *нав. дело*, стр. 785; З. Антонијевић, М. Петровић, Б. Павићевић, *нав. дело*, стр. 184.

Закон о девизном пословању под финансијским кредитом сматра свако стављање новца на располагање кориснику кредита које учини банка или страна банка, без обзира на то да ли је намена тог кредита испуњење уговорне обавезе или не. Банка своју обавезу испуњава уплатом новца на рачун дужника, док он из добијених средстава самостално обавља даља плаћања.[32] Стога, финансијски кредит од банке може узети дужник ради испуњења уговорне обавезе из уговора о спољнотрговинском промету свом повериоцу непосредно. Тако настаје кредитни однос између банке и корисника кредита-дужника, али он нема утицаја на спољнотрговински уговорни однос између повериоца и дужника, већ је само извор новчаних средстава дужнику за испуњење уговорне обавезе. Ако би банка поступала по налогу дужника и испунила обавезу директно повериоцу-продавцу, овај кредитни посао би се сматрао комерцијалним кредитом за финансирање одложеног плаћања или плаћања унапред (прецизније робним кредитом, пре измена Закона из 2012).[33]

III Посебности уговора о комерцијалним кредитима

1. Извештавање Народне банке Србије

Праћење кретања капитала, укључујући и плаћања између резидената и нерезидената ради спречавања последица на монетарну и девизну политику земље спроводи се кроз извештавање надлежних органа о уговорима о комерцијалним кредитима и зајмовима, које су закључили резиденти и нерезиденти. Држава, односно НБС прате и сагледавају сразмеру одобрених кредита са робом у промету, како не би дошло до поремећаја у систему вредности новца и робе јер тиме настаје вишак новца који није покривен робом, чиме се новац обезвређује.[34]

Из тог разлога се врши извештавање НБС о кредитним пословима са иностранством у складу са посебном одлуком НБС.[35] Изменама Закона о девизном пословању из 2012. године, у члану 24, обавеза извештавања заменила је претходну обавезу евидентирања кредитних послова са иностранством.[36] Извештавање о комерцијалним кредити-

32 ЗДП, чл. 2 тач. 21 ст. 2.

33 ЗДП, *Службени гласник РС*, бр. 62/2006 и 31/2011, чл. 2 тач. 21 ст. 2.

34 Т. Јованић, Н. Бенкиране, *нав. чланак*, стр. 174–177; М. Петровић, *нав. дело*, стр. 784.

35 Одлука о извештавању о кредитним пословима са иностранством (*Службени гласник РС*, бр. 56/2013).

36 Одлука о начину, роковима и обрасцима за евидентирање кредитних послова са иностранством, *Службени гласник РС*, бр. 9/2007, 24/2008, 120/2008, 40/2009, 88/2009.

ма спроводи се подношењем одговарајућих образаца НБС о кредитном задужењу (кредити који су узети из иностранства) односно одобрењу (кредити који су одобрени иностранству). Такође, НБС се извештава о свакој измени уговора о комерцијалном кредиту или зајму између резидента и нерезидента, као и о реализацији коришћења и отплате или наплате по кредиту или зајму. Правило је да се извештавање мора обавити у року од десет дана од дана закључења, измене или раскида уговора о кредитном послу. Међутим, када је реч о комерцијалним зајмовима (одложено плаћање и плаћање унапред, некадашњи трговачки кредит), тај рок износи 30 дана и рачуна се од дана увоза или авансне наплате извоза (код кредитног задужења), односно од дана извоза или авансног плаћања увоза (код кредитног одобрења), чиме се додатно подстиче уговарање одложеног или авансног плаћања.[37] У случају финансирања одложеног плаћања и плаћања унапред (комерцијални кредити према важећем Закону), тај рок остаје десет дана од дана закључења, измене или раскида уговора.[38] То је још један показатељ строжег режима који важи за финансирање одложеног плаћања и плаћања унапред. О пословима из члана 4 Закона који предвиђа тзв. „неправе“ комерцијалне кредите (послови извоза и увоза робе и услуга који се сматрају комерцијалним кредитима), извештава се збирно, и то квартално, односно до 10. јануара, 10. априла, 10. јула и 10. октобра за претходно тромесечје у календарској години, и то одвојено за потраживања (извоз који није наплаћен у року дужем од годину дана и авансно плаћање по коме увоз није извршен у року дужем од годину дана) и обавезе резидената (увоз који није плаћен у року дужем од годину дана и авансна наплата по којој извоз није извршен у року дужем од годину дана).[39] НБС се извештава о овим пословима само ако појединачна вредност потраживања или дуговања по овим пословима прелази 100.000 динара, односно противвредност тог износа у другој валути, односно, ако њихова појединачна вредност не прелази наведени износ, али укупна вредност ових послова једног резидента у извештајном периоду прелази 1.500.000 динара, односно противвредност тог износа у другој валути.[40]

2. Одређивање рокова доспелости

Према већ поменутом члану 2 тачка 21 став 2 Закона о девизном пословању, комерцијалним кредитима и зајмовима сматрају се одложена плаћања и плаћања унапред са роком „до годину дана са каматом, односно

37 Одлука о извештавању о кредитним пословима са иностранством, тач. 6–7.

38 Одлука о извештавању о кредитним пословима са иностранством, тач. 6.

39 Одлука о извештавању о кредитним пословима са иностранством, тач. 13.

40 Одлука о извештавању о кредитним пословима са иностранством, тач. 4.

преко годину дана". Према члану 4 истог Закона, комерцијалним кредитима сматра се и увоз и извоз робе или услуга који нису плаћени, односно наплаћени или авансно плаћена или наплаћена роба, односно услуге које нису увезене, односно извезене „у року дужем од годину дана".[41] С друге стране, Закон о облигационим односима прихвата начело истовременог испуњења обавеза из двостранообавезујућих теретних уговора.[42] Иако је правило да се уговорне обавезе у двостранообавезујућим уговорима имају испунити истовремено, Закон омогућава уговорним странама да уговоре другачији рок за извршење обавезе.[43]

Међутим, важећи Закон о роковима измирења новчаних обавеза у комерцијалним трансакцијама ограничава могућност уговарања одлагања плаћања у промету робе и услуга. Овај Закон императивно прописује да странке не могу уговорити рок плаћања дужи од 60 дана. Тај рок може да износи 90 дана ако се исплата врши у ратама. Уједно је прописано да у одсуству писано уговореног рока плаћања, важи диспозитивни рок од 60 дана.[44] Закон само изузетно допушта уговарање рока дужег од 60 дана уз обавезу дужника (примаоца робе или испоручиоца услуга) да у уговореном року обезбеди плаћање предајом повериоцу неопозиве, безусловне, плативе на први позив без приговора банкарске гаранције или менице авалиране од стране банке као средства обезбеђења дуга.[45] Циљ донетог закона био је да се сузбију предугачки рокови исплата који узрокују бројне тешкоће у пословању нарочито малим и средњим предузећима, а резултат је тежње нашег законодавца за имплементацијом правила предвиђених Директивом 2011/7/ЕУ (тзв. *Late Payment Directive*). Међутим, наш законодавац направио је извесне пропусте у поступку хармонизације. Директива не само што омогућава странкама да уговоре рок исплате цене и усмено и писмено, већ омогућава уговарање рока плаћања дужег од 60 дана, уколико је то учињено изричито и уколико наведена одредба није крајње непоштена према повериоцу.[46]

41 ЗДП, чл. 2 тач. 21 ст. 2 и чл. 4.

42 ЗОО, чл. 122 омогућава страни да одбије испуњење своје обавезе из двостранообавезујућег уговора уколико друга страна није испунила своју обавезу или није спремна да је испуни (*exeptio non adimpleti contractus*).

43 ЗОО, чл. 314.

44 Закон о роковима измирења новчаних обавеза у комерцијалним трансакцијама, *Службени гласник РС*, бр. 119/2012 (даље у фуснотама: Закон о року) чл. 3 ст. 1, чл. 3 ст. 4 и чл. 3 ст. 2.

45 Закон о року, чл. 3 ст. 6.

46 Више о томе вид. Мирјана Радовић, „Нови правни режим рокова измирења новчаних обавеза из трговинских уговора", *Право и привреда*, бр. 7–9/2013, стр. 241–266.

Поставља се питање примене Закона о року на спољнотрговински промет између резидената и нерезидената. Ако би то био случај, одлагање плаћања у спољнотрговинском промету било би могуће свега 60 дана (евентуално 90) од дана преузимања робе или пријема услуге без могућности да се странке другачије договоре. С обзиром да је у спољнотрговинском промету углавном потребно више времена за испоруку и пријем робе,[47] и да је циљ одложеног плаћања убрзање промета у случајевима када странке нису у могућности да истовремено испуне обавезе, примена овог правила на спољнотрговинске уговоре између резидената и нерезидената не би била сврсисходна, те би примену наведеног закона требало ограничити само на промет робе и услуга у земљи.

Још један разлог иде у прилог наведеном закључку, али само када су у питању уговори о међународној продаји робе. Меродавно материјално право за њих често је Конвенција УН о уговорима о међународној продаји робе (даље у тексту и фуснотама: Бечка конвенција), где је могуће другачије уговарање рока исплате цене.[48] При том, правила Конвенције имају предност над законским одредбама,[49] а ни резерва из члана 90 Конвенције се не може применити. Наиме, Закон о року је резултат хармонизације са прописима наведене Директиве ЕУ, а она сама по себи не представља међународни споразум чија би примена имала евентуалну предност над применом Конвенције, тако да је циљ Директиве имплементирање у националне правне системе и она нема обавезујуће дејство.[50]

47 Stefan Kroll *et al.*, *UN Convention on Contacts for the International sale of goods (CISG)*, C. H. Bech Hart, Nomos Publishers, Munich, 2011, стр. 576; Ingerborg Scwenzer, *Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)*, Third Edition, Oxford University Press, New York, 2010, стр. 614.

48 Бечка конвенција, чл. 58 ст. 1 и чл. 59 Бечку конвенцију у овом тренутку ратификовале су 83 државе света међу којима су и скоро све водеће трговинске силе (са изузетком Уједињеног Краљевства, вид. *http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/countries/cntries.html*, 19.12.2014). Међутим, услов за примену ове конвенције није само да обе уговорне стране потичу из држава уговорница, већ постоји и алтернативно правило по коме ће се Конвенција примењивати и када правила међународног приваног права упућују на примену права једне државе уговорнице (вид. чл. 1 ст. 1 тач. а и б Бечке конвенције).

49 Устав РС, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006, чл. 194.

50 Више о томе вид. Pilar Perales Viscasillas, „Late Payment Directive 2000/35 and the CISG“, *Pace International Law Review*, vol. 19, 2000, стр. 125–142.

3. Пренос потраживања и дуговања из уговора о комерцијалним кредитима

Могућност преноса потраживања и преузимања дуговања из уговора о комерцијалним кредитима између резидената и нерезидената новина је коју први пут предвиђа актуелни Закон после измена из 2012. године, аналогно са измењеним чланом 7 Закона којим се омогућава такав пренос потраживања и преузимања дуга из текућих послова. Поред до сада предвиђеног преноса потраживања и преузимања дуга између два резидента међусобно,[51] односно између два нерезидента међусобно,[52] изменама из 2012. године у члану 20 Закона омогућен је пренос потраживања и преузимање дуговања између резидената и нерезидената,[53] што представља додатну либерализацију кредитних послова са иностранством.[54] Поред тога, предвиђено је да се пренос потраживања и преузимање дуговања по овим пословима између два резидента и између резидента и нерезидента врши на основу уговора између преносиоца и примаоца потраживања и дуговања, уз обавезу преносиоца да о извршеном преносу обавести дужника, односно повериоца из кредитног посла са иностранством.[55] Тиме је укинута обавеза закључивања тројног уговора између свих учесника у послу која је у пракси отежавала пренос дуговања и потраживања по кредитним пословима са иностранством.[56] Ово решење потпуно је оправдано у случају преноса потраживања. Међутим, овом изменом учињено је одступање од обавезе пристанка повериоца на промену дужника путем преузимања дуга, који је неопходан услов да би уговор о преузимању дуга у општем уговорном праву производио правна дејства.[57]

Такође, поставља се питање валуте у којој ће се извршити плаћање у случају преноса потраживања и дуговања између резидента и нерезидента. Наиме, ако је потраживање по кредиту који је резидент узео из иностранства (кредитно задужење) пренето са нерезидента – првобитног повериоца на резидента, као новог повериоца, више не постоји кредитни посао са иностранством, већ нови однос у земљи између два резидента који потиче из претходног посла са иностранством. Исти је случај и када резидент преузме дуг нерезидента по кредиту који је одо-

51 ЗДП, чл. 20.

52 ЗДП, чл. 33.

53 ЗДП, чл. 20 ст. 1.

54 ЗДП, чл. 33 ст. 1.

55 Т. Јованић, Н. Бенкиране, *нав. чланак*, стр. 194–195

56 ЗДП, *Службени гласник*, бр. 62/2006, 31/2011, чл. 20.

57 ЗОО, чл. 446.

брен иностранству. Чланом 34 став 2 тачка 2 Закона предвиђено да се „плаћање, наплаћивање и пренос између резидената и између резидената и нерезидената у Републици врши у девизама у случају куповине потраживања и преузимања дуговања из члана 7 и 20“.[58] Према ужем тумачењу ове одредбе, у девизама би се могла исплатити само накнада за пренос потраживања или за преузимање дуговања. Према ширем тумачењу, плаћање у девизама односило би се на целокупни посао, односно обухватало би и измиривање обавеза између два резидента – новог повериоца и првобитног дужника по кредитном задужењу или првобитног повериоца и новог дужника по кредитном одобрењу. Дакле, иако је однос постао чисто унутрашњи, плаћање или наплата ће се вршити у девизама како прималац потраживања по кредитном задужењу, који је у девизама исплатио накнаду нерезиденту, не би сносио последице курсне разлике наплате у динарима од резидента-дужника, уз уважавање опште одредбе да се положај дужника не може погоршати због промене повериоца. Слична аргументација односила би се и на случај да је резидент преузео обавезу нерезидента по кредитном одобрењу и по том основу примио накнаду у девизама, па би био стављен у повољнији положај уколико би преузету обавезу према резиденту измирио у динарима, док би резидент-поверилац био стављен у неповољнији положај због промене дужника, о којој није имао прилику да се изјасни. С друге стране, приликом преноса потраживања по кредиту одобреном иностранству са резидента на нерезидента или преноса дуговања по кредиту узетом из иностранства са резидента на нерезидента (престанак кредитног посла са иностранством и настанак новог односа између два нерезидента), тај однос од тренутка преноса остаје изван сфере примене нашег права. Међутим, Закон предвиђа обавезу извештавања НБС од стране резидента о извршеном преносу. У члану 33 Закона предвиђена је и форма уговора о преносу потраживања или дуговања и то алтернативно, и као уговор између свих учесника или само у виду изјаве резидента да је о преносу обавештен.[59] Ову одредбу не треба тумачити као одредбу којом се уређује форма уговора о преносу између два нерезидента, јер се на тај уговор Закон не примењује (територијално важење закона), већ она има за циљ да обавести резидента о документацији која мора бити поднета НБС ради извештавања.

58 ЗДП, чл. 34 ст. 2 тач. 2.

59 ЗДП, чл. 33 ст. 2.

4. Пребијање дуговања и потраживања по комерцијалним кредитима

Обавеза резидента према иностранству по комерцијалном кредиту и потраживање резидента из иностранства могу престати и по основу пребијања дуговања и потраживања између резидента и нерезидента, на начин који пропише НБС.[60] Одлуком НБС предвиђено је да се могу пребијати, између осталог, све доспеле неплаћене обавезе и доспела ненаплаћена потраживања по главници и камати по кредитним пословима са иностранством, као и дуговања настала по основу увоза који нису плаћени у року дужем од годину дана и авансне наплате по којима извоз није извршен у року дужем од годину дана и потраживања по основу извоза који нису наплаћени у року дужем од годину дана и авансна плаћања по којима увоз није извршен у року дужем од годину дана („неправи“ комерцијални кредити из члана 4 Закона).[61]

Пребијање међусобних дуговања и потраживања резидента и нерезидента врши се на основу уговора о пребијању који су учесници у пребијању закључили у писменом облику или писмене изјаве о сагласности о пребијању коју један учесник у пребијању упућује другом, с чим се сагласила друга страна у послу. Поред тога, дуговање резидента према једном нерезиденту може се пребити потраживањем тог резидента од другог нерезидента – ако су резидент и нерезиденти повезана лица у смислу закона којим се уређују привредна друштва. Даном пребијања сматра се дан који су учесници у пребијању уговором о пребијању одредили као дан престанка међусобних обавеза, а ако тај дан није прецизиран, дан кад су оба учесника у пребијању потписала тај уговор. Ако уговор није закључен, даном престанка сматра се дан кад је последњи учесник у пребијању потписао изјаву о сагласности с таквим начином измирења обавеза. Резидент је дужан да након извршеног пребијања чува документацију о извршеном пребијању и да о томе извести НБС.[62]

Наиме, након измена Закона из 2012. године пребијање дуговања и потраживања из кредитних послова са иностранством либерализовано је укидањем одобрења Министарства финансија као услова за пребијање, чиме се стварају повољнији услови за подстицање промета робе и услуга.[63]

---

60 ЗДП, чл. 6 ст. 3.

61 Одлука о начину пребијања дуговања и потраживања по основу кредитних послова са иностранством, *Службени гласник РС*, бр. 50/2013, тач. 1–2.

62 Одлука о начину пребијања дуговања и потраживања по основу кредитних послова са иностранством, тач. 3–7.

63 ЗДП, *Службени гласник РС*, бр. 62/2006, 31/2011, чл. 6 ст. 3.

IV Закључак

Дакле, комерцијални кредити доприносе повећању куповне моћи дужника и олакшавају токове новчаних средстава, што доприноси убрзавању производног циклуса и претварању робе у новац. Због тога, кредит се увек одобрава субјекту који има нижи степен економске моћи. Ако је то купац, односно корисник услуга, комерцијални кредит кроз одложено плаћање му омогућава да до робе, односно услуга дође иако још није обезбедио новчана средства за исплату цене. Ако су то произвођачи, односно продавци, комерцијални кредит кроз плаћање унапред омогућава им повећање производње и продаје робе јер један део цене (или целу цену) добијају унапред.

У Закону о девизном пословању нису предвиђена ограничења за кретање капитала из комерцијалних кредитних послова са иностранством. Комерцијалним кредитом поверилац дужнику уступа привремено економску снагу изражену у новцу како би му омогућио да се појави на тржишту иако у том тренутку не располаже са довољно сопствених средстава, те је са аспекта монетарне стабилности и стабилности кретања капитала оправдана потреба за праћењем обављања оваквих послова. Већа ограничења комерцијалних кредита који прате спољнотрговински промет робе или услуга не би била оправдана јер је реч о односима приватних лица, и интервенција државе оправдана је само на нивоу праћења спољног дуга и укључења ових послова у платни биланс. Веома је важно да законским одредбама буду обухваћени комерцијални кредити, јер се тим кредитима на глобалном плану обезбеђује ликвидност и континуитет у производњи и промету робноновчаних токова.

***Marija* VIĆIĆ, M.A.**
Phd student at the Faculty of Law, University of Belgrade

COMMERCIAL CREDITS UNDER THE LAW ON FOREIGN EXCHANGE OPERATIONS

Summary

The purpose of commercial credit regulation in an unfied way under Law on Foreign Exchange Operations allows an easier state monitoring of credit operations performed by non-professionals on foreign exchange market. By broadly defining the term "commercial credits", the state (i.e. National Bank of Serbia) is given the authority to monitor the performance of all obligations under commercial contracts in which the obligations are not performed simultaneously.

In the first part of the paper, the author analyses the economic gist of commercial credits with the purpose of giving an insight into their special treatment. The author examines the term "commercial credits" given in Law on foreign exchange operations and the difference between financial credits and "irregular" commercial credits (exports and imports of goods and services deemed to be commercial credits) is particularly highlighted. In the second part, the author emphasizes the specifics of commercial credit contracts, especially the effects of special requests for the parties to these contracts to notify National Bank of Serbia and specific regulations regarding maturity of obligations under these commercial credits and the assignment and compensation of the said contracts.

Key words: *commercial credit, foreign exchange operations, commercial transactions, deferred payment or advance payment, (non) resident.*